

Шуканова А. А. Самоосвітня діяльність вчителя географії / А. А. Шуканова // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2011. – № 8–9 (117–118). – С. 113 – 115.

УДК 911 : 37.011.32.015.311.041

Шуканова Анжела Анатоліївна

к. пед. н., доцент кафедри географії та краєзнавства Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

м. Полтава, тел. 0669076836

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Постановка проблеми. У вітчизняній освітній системі існує суперечність між реальним рівнем професійної компетентності вчителя і сучасними вимогами до його особистості, що загострює необхідність пошуку шляхів її формування і розвитку. Нові вимоги до вчителя як суб'єкта освітнього процесу полягають у здатності до професійно–особистісного самовизначення і саморозвитку. Ці обставини зумовлюють потребу в здійсненні самоосвітньої діяльності з метою оволодіння сучасними компетентностями усіма педагогічними працівниками, зокрема вчителями географії. Це дасть можливість реалізувати в житті свій пізнавальний, творчий, діяльнісний потенціал. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю постійної адаптації людини до змін як у суспільстві, так і у професійній діяльності, що формує потребу в систематичному оновленні й збагаченні професійних знань, адже за сучасними уявленнями професійний розвиток педагога – це розвиток інтелекту, емоційно-вольової, моральної сфер, самостійності, автономності, мотивації самовдосконалення і самоактуалізації.

Постановка завдання. Розкрити процесуальну структуру самоосвітньої діяльності вчителя географії та її роль в становленні професійної компетентності.

Останні дослідження та публікації. В умовах модернізації національної освіти науковці виділяють різні аспекти професійної підготовки вчителів. У сучасній психолого-педагогічній літературі широко використовується термін «професійна компетентність». Професійну компетентність педагогічних кадрів досліджують Кремень В.Г., Кузьміна Н.В., Разіна Н.О., Сорокіна Г.Ю., Щербань П.М. та ін. Загальні аспекти розвитку професійної компетентності сучасного вчителя географії розглянуто в працях Барінової І.І., Назаренко Т.Г., Паламарчук Л.Б., Тімець О.В, Топузова О.М. Розвитку професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти присвячено дисертаційне дослідження Саюк В.І. Зміст окремих складових професійних компетентностей вчителя географії розглянуто в дослідженнях Вегнер О.Г. (методологічна компетентність), Таможньої О.О. (методична компетентність), Тімець О.В. (фахова компетентність).

В останні десятиліття у вітчизняній та закордонній педагогіці приділяється велика увага питанням самоосвіти, самоактуалізації, самовдосконалення майбутніх педагогів (Зязюн І.А., Кисельова О.Б., Кобильнік Л.М., Рогозіна М.Ю., Шестакова Т.В., Шпак В.П та ін.), проте проблема самоосвітньої діяльності вчителів географії залишається малодослідженою.

Виклад матеріалу дослідження. У дослідженнях науковців (В.А. Болотов, А.А. Вербицький, В.А. Дьомін, Е.Ф. Зеєр, І.О. Зимня) формування професійної компетентності фахівців подається як процес цілісного розвитку особистості – суб'єкта професійної діяльності. Результативна сторона професійної компетентності полягає у досягненні певного рівня кваліфікації, самостійності в процесі виконання професійної діяльності, ініціативності, суб'єктивності й саморозвитку. У психолого-педагогічній літературі проблема самоосвіти сьогодні розглядається в контексті неперервної освіти особистості. В аспекті нашого дослідження важливою є теза, що неперервна педагогічна освіта як смисл і мета, об'єкт і

суб'єкт мають особистість учня-студента-вчителя у постійному розвитку [2, с.111].

В окремих дослідженнях сучасності використовується нове інтегративне поняття «компетентність самоосвіти», під якою розуміють цілісне індивідуальне утворення, що інтегрує мотиваційно-ціннісний, організаційний, процесуально-інформаційний і контрольо-рефлексивний компоненти і зумовлює не лише готовність до самоосвітньої діяльності, а й здатність до її ефективного здійснення з метою самовдосконалення та професійного розвитку [5, с. 366-370]. На наш погляд самоосвіта, що реалізується через самоосвітню діяльність, є невід'ємною складовою будь-якої з професійних компетенцій вчителя, оскільки без самоосвіти закладені у ВУЗі професійні знання не перетворюються з потенції в компетентність в умовах сучасного інформаційного вибуху та швидкоплинних змін соціальної реальності, унеможливають вдосконалення та професійний розвиток особистості вчителя. Досліджуючи структуру самоосвітньої діяльності, зазначимо, що структура є не тільки формою, не лише зовнішнім зв'язком між елементами. Вона в тій чи іншій мірі відображає характер явища, що вивчається. Щоб в повній мірі зрозуміти природу процесу самоосвітньої діяльності вчителя географії, необхідно дати відповідь на домінуючі запитання:

- а) які головні мотиви самоосвітньої діяльності;
- б) яким чином вона здійснюється;
- в) до яких результатів призводить.

Відповіді на поставлені запитання ми узагальнили у вигляді схеми «Процесуальна структура самоосвітньої діяльності вчителя географії» (рис. 1). За нашим глибоким переконанням необхідною початковою умовою здійснення самоосвітньої діяльності є осмислення учасниками освітнього процесу потреби здобувати інформацію, що необхідна для особистісного розвитку, тобто формування самоосвітньої потреби. За нашим розумінням самоосвітня потреба – це стійке прагнення особистості до самоосвіти, до

систематичного оновлення й збагачення професійних знань. З позицій культурологічного підходу до формування змісту освіти самоосвітня діяльність – це систематичне самостійне оновлення, поновлення, здобуття, удосконалення професійно-фахових знань, умінь, культурологічних домінант, досвіду творчої діяльності.

В запропонованій моделі велика увага приділяється мотивації самоосвітньої діяльності вчителя, адже мотивацію визначають особисті цінності людини, її погляди, переконання, розуміння. Крім того існують зовнішні мотиви в особі адміністрації навчального закладу, колег, чиновників міністерства і місцевих відділів освіти, запитів учнів та їх батьків, що спонукають вчителя до самоосвіти. Мотивація до самоосвітньої діяльності – бажання підвищити кваліфікаційну категорію, спонукання адміністрацією навчального закладу, зміни програм і підручників, пошук відповідей на запитання учнів, підготовка робіт МАН, олімпіади, географічні конкурси і турніри. Одночасно і зовнішнім, і внутрішнім мотивом до самоосвітньої діяльності виступають географічні знання самі по собі, їх специфічні особливості. Географія є одним з найважливіших предметів в системі сучасної загальної і професійної освіти оскільки вона синтезує природничо-наукові і суспільні знання про рідний край, країну і світ в цілому, що є універсальною цінністю і забезпечує формування сучасної гармонійної особистості. Більшість дослідників звертають увагу на:

1) інтегральність і міждисциплінарність географічних знань, що об'єднують зміст предметів природничо-наукового і суспільно-гуманітарного циклів (за образним висловлюванням М.М. Баранського географія охоплює «від геології до ідеології»). Як зазначає В.П. Корнеєв, підручник географії – важливе джерело знань не тільки з цього предмета, але й із суміжних дисциплін. Зміст його охоплює багато різноманітних знань: біологічних, зоологічних, історичних, математичних, соціальних, економічних [4, с. 356]. Все це в повній мірі стосується і географічних знань загалом.

2) неперервність географічних знань. Суспільно-географічні знання знаходяться в динамічному розвитку, тому вчителю географії необхідно вивчати і аналізувати події, що постійно відбуваються, і статистичні дані, що надходять із різних сфер життєдіяльності сучасного суспільства. У вчителя виникає потреба самостійно добирати конкретні приклади для ілюстрації теоретичних положень, підтверджувати їх сучасними фактами, виявляти причинно-наслідкові зв'язки в класичній тріаді географічної науки «природа-населення-господарство».

Розглядаючи шляхи задоволення самоосвітньої потреби ми погоджуємося, що сучасні та інноваційні джерела інформації порівняно з традиційними мають ряд переваг, на яких акцентують увагу прихильники впровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання. При цьому звертається увага на комфортних умовах для самостійної діяльності педагогів, можливість побудови індивідуальної траєкторії навчання, створення особистої електронної колекції знань; зменшення часу на пошук потрібної інформації, її опрацювання, зберігання та перетворення у власні знання; активізацію процесу отримання знань, підвищення рівня розуміння та емоційного сприйняття інформації [3, с. 68-69]. Внаслідок такої самоосвітньої діяльності вчитель може створювати електронні презентації до уроку, рекомендувати список серверів, що містять навчальну інформацію і залишатися для учнів путівником в інформаційному морі електронних джерел географічної інформації. Водночас ряд дослідників застерігають від надмірного захоплення новими інформаційними технологіями, зокрема Л.І. Зеленська акцентує увагу на деяких негативних сторонах використання Інтернету в географічній освіті, негативного впливу на якість освіти окремої недостовірної географічної інформації, яку отримують охоплені навчанням запити [1, с. 84]. Тому не менш актуальним залишається використання традиційних шляхів самоосвітньої діяльності і «живе» вербальне спілкування з колегами, адміністрацією, науковцями, методистами.

Бажаним соціальним результатом самоосвітньої діяльності вчителя

географії є удосконалення особистості, прогресивні зміни в професійній компетентності педагога, підвищення якості життя, що повинно підтверджуватись підвищенням атестаційної категорії.

Висновки. Як показують наші дослідження, самоосвітня діяльність вчителя географії формується за таких умов і особистих якостей педагога:

– усвідомлення самоосвітньої потреби в систематичному оновленні й збагаченні професійних знань в умовах інформаційного суспільства та враховуючи специфіку географічних знань (інтегральність, міждисциплінарність, неперервність);

– вмотивована установка на задоволення самоосвітньої потреби, спонукальне освітнє середовище (підтримка колег, методиста, адміністративні заохочення, запити учнів та їх батьків) до самоосвітньої діяльності;

– уміння організувати власну діяльність (спланувати час і місце задоволення потреби в самоосвіті, визначити траєкторію саморозвитку, ентузіазм від самоосвіти);

– розуміння переваг і недоліків традиційних і сучасних та інноваційних шляхів реалізації самоосвітньої діяльності, їх оптимальне поєднання;

– самооцінка ступеня задоволення самоосвітньої потреби.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки набута вчителями географії педагогічна компетентність у процесі самоосвіти реалізується як в урочній діяльності, так і в участі в роботі семінарів, науково-практичних конференцій, написання статей з досвіду роботи, в керівництві учнівськими дослідженнями в МАН, у підготовці дітей до географічних олімпіад, турнірів, конкурсів, гурткової і туристично-краєзнавчій роботі, тому до перспективних напрямків подальших досліджень ми відносимо змістове наповнення самоосвітньої діяльності вчителя географії з метою професійного розвитку за вищеперерахованими напрямами та розробку методики формування самоосвітніх якостей і вмінь вчителів географії на засадах компетентнісного підходу в освіті.

Рис.1. Процесуальна структура самоосвітньої діяльності вчителя географії

Література

1. Зеленська Л.І. Негативні сторони використання Інтернету в географічній освіті / Л.І. Зеленська // Комп'ютерні технології та Інтернет у географічній і картографічній освіті : зб. матеріалів XVI Міжнародного науково-методичного семінару. – Харків, 2007. – С.84-86.
2. Зязюн І.А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні / І.А. Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія : польсько-український журнал / за ред. Т. Левовацького, І.Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова – Київ: АІД, 2006. – VIII. – С. 105-115.
3. Кисельова О.Б. Самоосвіта як невід'ємна складова підготовки вчителя до професійної діяльності в умовах профільного навчання / О.Б.Кисельова // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми : Видавництво СумДПУ, 2009. – № 1. – С. 65–72.
4. Корнєєв В.П. Робота вчителя географії з підручником географії // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. пр. / Інститут педагогіки АПН України ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : РРВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Вип. 7. – С. 356–361.
5. Щолок О.Б. Інформаційно-навчальне середовище як чинник формування компетентності в майбутнього фахівця у процесі самоосвіти / О.Б. Щолок // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Випуск 43. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. – Випуск 43. – С. 366–370.

Анотації

В статті досліджується самоосвітня діяльність вчителя географії як процес і як необхідна умова формування його професійної компетентності, пропонується модель процесуальної структури самоосвітньої діяльності вчителя географії.

Ключові слова: професійна компетентність, компетентність самоосвіти, самоосвітня діяльність.

В статье исследуется самообразовательная деятельность учителя географии как процесс и как необходимое условие формирования его профессиональной компетентности, предлагается модель процессуальной структуры самообразовательной деятельности учителя географии.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетентность самообразования, самообразовательная деятельность.

Anzhela Shukanova

The self-educating activities of a Geography teacher as a factor for developing his professional competence

The present article considers the self-educating activities of a Geography teacher as a process and as a necessary condition for developing his professional competence. The model of a procedural structure of self-educating activities of a Geography teacher is presented in the article.

Key words: professional competence, competence of self-education, self-educating activity.